

De kavels en de bossen van Vlaanderen

Paul Zeeuwts

IWT

De herverkaveling van het politieke landschap is nog nooit zo actueel geweest als vandaag, zegt Paul Zeeuwts, ook al zullen niet alle politieke hoofdkwartieren dat met zoveel woorden toegeven. Het herbeboste en herverkavelde politieke Vlaanderen hangt immers nog in de mist en niemand weet met zekerheid hoe het eruit zal zien eens die mist is opgetrokken.

De ruimtelijke ordening van de politiek is aan de orde, maar eensgezindheid over de plannen van aanleg is er nog niet. Daar zijn vele goede en minder goede redenen voor, niet in het minst het steeds onberekenbaarder en wispelturiger gedrag van de electorale achterbannen, die tot voor kort geacht werden de partij van hun keuze trouw te zijn. Het leek mij interessant een inventaris te maken van de belangrijkste strategische overwegingen in het herverkavelingsdebat.

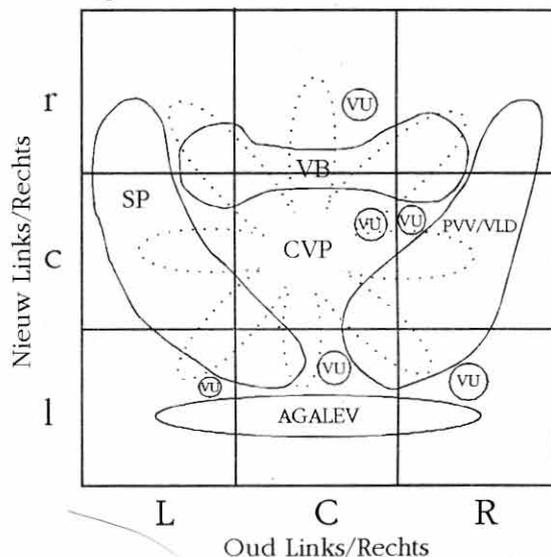
De versplintering

Dat de herverkaveling weer actueel is geworden, is in de eerste plaats het gevolg van sociologische verschuivingen. De relatief recente 'versplintering' van de electorale markt is daar een uiting van. Dat kan negatief geïnterpreteerd worden in de zin van groter geworden individuele en groepsegoïsme. Het kan ook positiever benaderd worden, zoals Luc Huyse dat doet [1]: de mondiger en meer zelfbewust geworden burgers vinden zich onvoldoende terug in het politieke bedrijf, dat zich nog niet heeft weten aan te passen aan de nieuwe tijden. Mark Elchardus heeft in *Samenleving en politiek* op een treffende manier geïllustreerd hoe het pluralisme in de politieke verwachtingen groter is geworden. Ik wil daar verder op bouwen om de strategische keuzes in verband met de electorale 'markt' beter te duiden.

Het huidige electorale marktprofiel

Mark Elchardus tracht de electorale differentiatie voornamelijk te verklaren op basis van een dubbele breuklijn: de 'klassieke' links-rechts-as rond inkomens- en machtsverdeling, de rol van de overheid, het belang van de vakbonden. Daarnaast dringt zich een nieuwe links-rechts-breuklijn op die de electorale voorkeuren helpt te verklaren: "individualisme (tegenover solidariteit), autoritarisme (tegenover een voorkeur voor

Figuur 1 - Electoraat '91

Tabel I

Procentueel aandeel per partij in elk electoraal marktsegment (combinatie 'oude' breuklijn - 'nieuwe' breuklijn)

	Agalev	CVP	SP	PVV	VB	VU	andere	Totaal (*)
Rr	0	22,8	12,1	33,9	16,2	5,8	9,2	100 (10)
				+++			+	
Rc	2,9	25,8	8,4	34,6	13,3	8,3	6,7	100 (12)
		+		+++	++	+		
Rl	12,0	28,4	10,8	29,0	4,1	10,8	4,9	100 (12)
	++	+		+++		++		
Cr	6,6	32,5	12,8	15,1	11,0	10,5	11,5	100 (7)
		+			+	++	++	
Cc	4,7	33,9	20,3	12,8	9,9	9,2	9,2	100 (10)
		++	+		+	+	+	
Cl	22,8	22,8	19,3	12,8	5,1	12,1	5,1	100 (12)
	+++		+			+++		
Lr	2,9	25,7	26,1	12,4	12,7	4,2	16,0	100 (17)
		+	++		++		+++	
Lc	5,2	27,9	29,9	12,1	13,1	4,3	7,6	100 (11)
		+	+++		++		+	
LI	20,1	26,5	26,2	7,5	6,0	8,6	5,1	100 (10)
	+++	+	++			+		

(*) aandeel van elk marktsegment in de totale electorale markt

R, C, L: Rechts, Centrum, Links volgens de 'klassieke' sociaal-economische breuklijn

r, c, l: rechts, centrum, links volgens de nieuwe, 'culturele' breuklijn

+ : 90% van de gemiddelde score van de partij in '91

++ : 125% van de gemiddelde score van de partij in '91

+++ : meer dan 150% van de gemiddelde score van de partij in '91.

democratische relaties), etnocentrisme (tegenover verdraagzaamheid), politiek cynisme (tegenover geloof in de zin van de politiek), materialisme (tegenover post-materialisme). Die houdingen blijken onderling zeer nauw samen te hangen".

Op basis van de cijfers van Mark Elchardus [2], in combinatie met de uitslag van de parlementsverkiezingen van 1991, zou de electorale markt eruitzien als weergegeven in tabel 1 (hierboven) en grafisch geïllustreerd in figuur 1 (op bladzijde 4). De spreiding van de diverse electorale 'verankeringen' is inderdaad sprekender dan het gemiddelde voor elke politieke partij (en vakbond). Elke partij vertegenwoordigt nu al een veelheid aan achterbannen, met uiteenlopende maatschappelijke waarden. Opmerkelijk is ook

dat heel wat electorale segmenten niet volledig stemmen zoals men geneigd zou zijn te verwachten, bijvoorbeeld het segment Oud Links-Nieuw Links (LI) dat eerst voor de CVP blijkt te stemmen (26,5%), nog vóór de SP (26,2%) en Agalev (20,1%). Zoals Elchardus overigens terecht stelt, blijkt de CVP meer één partij van het gemiddelde te zijn dan een centropartij: haar electoraat is vrij evenredig verdeeld over het gehele electorale spectrum.

Het is tegen deze achtergrond van zeer uiteenlopende maatschappelijke voorkeuren dat een belangrijk deel van de strategische overwegingen gesitueerd moeten worden. Verschillende strategie-scenario's met nog onduidelijke successansen tekenen zich af. Drie ervan zijn het meest relevant voor het progressieve kamp.

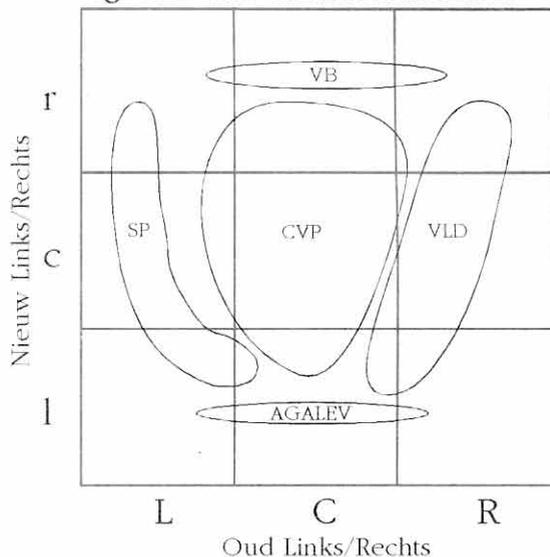
Het Van Hecke-scenario

De bijzonder grote verbrokkeling van de CVP-aanhang over het maatschappelijk waardenspectrum is voor deze partij ongetwijfeld bedreigend op termijn. Ten dele is dit zo oud als de CVP en zijn voorgangers, maar dan wel vnl. verdeeld volgens de zgn. 'oude breuklijn' van voortstrevende syndicalisten tot ultra-liberale aanhangers. Dit spectrum werd bijeengehouden door het cement van gemeenschappelijke waarden, volgens wat nu genoemd wordt de 'nieuwe breuklijn'. Die gemeenschappelijke sokkel is in het kielzog van de ontkerstening grotendeels verdwenen. Het enige dat die verbrokkelde achterban nog bijeen kan houden in één partij is een grote graad van verzekerde machtsdeelname. Dit is echter steeds minder vanzelfsprekend geworden. Van zodra de electorale score onder aanvaardbare niveaus terechtkomt voor deelname aan de macht, zowel op lokaal als nationaal vlak, zijn tekenen van ontbinding zichtbaar.

Een antwoord op deze situatie is een strategie ontwikkelen die de CVP een echt overwicht geeft in de centrum-segmenten van de politieke markt. M.a.w. van de CVP de partij van het centrum maken i.p.v. de partij van de vele standen en andere groepen die als spreekbuis optreden voor de zeer vele maatschappelijke geledingen met eigen waardevoorkeuren. Dit blijkt inderdaad de strategie van voorzitter Johan Van Hecke te zijn. Het is geen evidente operatie en het succes ervan is niet verzekerd. Het betekent immers een breuk met de realiteit van de CVP-tradities, van een georganiseerde inbreng van de groepsbelangen.

De nodige ingrediënten voor het Van Hecke-succes kunnen als volgt worden geschetst: een actieve trouw van de ACW-leiding en -achterban met een herovering van diegenen die nu eerder SP of Agalev stemmen; het inpikken van het grootste deel van de VU-achterban; een geloofwaardig functioneren als centumpartij eerder dan als standenpartij; geen te groot verder verlies aan de rechterflank ten voordele van de VLD (de winst zit niet in die richting gezien de zeer sterke verankering van de VLD in deze rechtse marktsegmenten). Het succesvol landschap voor het Van Hecke-scenario zou er schematisch uitzien als weergegeven in figuur 2.

Figuur 2 - Het Van Hecke scenario

De recente overstap van Staes en Cox (ex-Agalev) en de reeds lang gevoerde informele besprekingen met de VU zijn alleszins consistent met dit scenario. Tegenover deze uitbreidingspogingen wordt Van Hecke echter geconfronteerd met interne weerstand, zeker nu de verwachte electorale aftakeling van de CVP niet bevestigd werd bij de uitslagen van de Europese en de gemeenteraadsverkiezingen.

Wil dit scenario succesvol zijn dan is de CVP hoedanook verplicht een groter intern pluralisme toe te laten, zowel volgens de oude als de nieuwe breuklijn. Machtsdeelname zal dan vitaal blijven als lijmelement. Een echte centrumpositie gekoppeld aan een meer verbrokkelde politieke segmentering over meerdere partijen zouden dit moeten bewerkstelligen. De CVP blijft dan immers 'incontournable'.

Het klaverblad-scenario

Mark Elchardus ziet een mogelijke evolutie naar 4 betekenisvolle formaties: "één die sociaal-economisch links en cultureel gematigd is (met als kern het huidige ACW en de SP), een cultureel rechtse en sociaal-economisch gematigde (met als kern het huidige Vlaams Blok), een sociaal-economisch rechtse en cultureel gematigde (met als kern de huidige VLD) en cultureel linkse

en sociaal-economisch gematigde (met als kern het huidige Agalev)". Grafisch kan dit weergegeven worden als een klaverblad (zie figuur 3). Voor de CVP is hier op termijn weinig perspectief (geleidelijk wegwijnend).

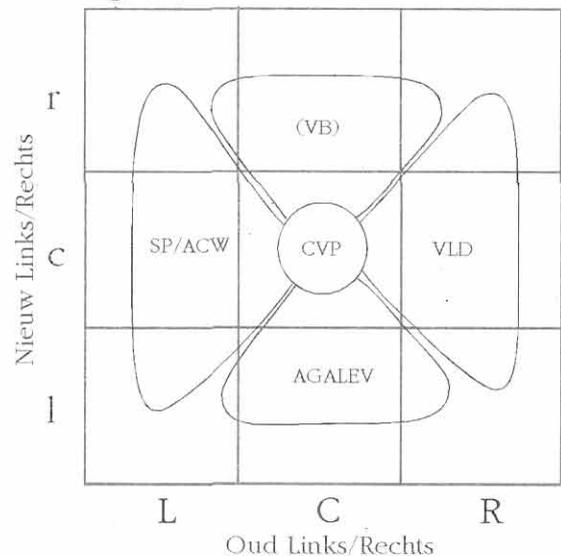
Dit scenario geniet heel wat sympathie bij een deel van de SP-top. Daar zijn een aantal redenen voor. Tegenover nog grotere herverkavelingsambities ter linkerzijde (zie verder) geeft dit het perspectief van 'klein maar fijn' of beter nog 'klein maar geblokt': een partij met een + 25%-ambitie maar met behoud van een relatieve homogeniteit in het programma, een grote interne discipline en een 'travallistische' doelgroep. Johan Vandé Lanotte formuleert het als volgt: "Een progressieve frontvorming dreigt een vorming te worden van post-materialistische waarden. Die zal alle niet-geschoolden misschien naar de andere kant drijven. Dat mag niet de bedoeling zijn (...). Daarom moet de SP een zekere eigenheid behouden. We moeten op het publiek dat rechts stemt inwerken. Met progressieve frontvorming gaat de SP-eigenheid voor een stuk verloren" [3]. Heel wat Agalev-tenoren zullen zich gerustgesteld voelen: een aantal ideologische kavels blijven dan electorale jachtvelden voor de eigen groei. Vanuit SP-standpunt kan dit scenario tevens comfortabele coalitieperspectieven bieden: de VLD zal het moeilijk hebben om met een VB-partij samen te gaan; Agalev wordt een potentiële partner voor de SP (samen met een wegdeemsterende CVP) waarbij Agalev verondersteld wordt te scoren in de hoger geschoolde marktsegmenten die hun neus ophalen voor het SP (ACW)-gepeupel.

Elchardus ziet brood in deze taakverdeling SP-Agalev: "Voor de ontwikkeling van een links of progressief maatschappijproject houden een structureel verschil en een creatieve spanning tussen SP en Agalev daarom voorlopig meer beloften in dan een huwelijk". Er wordt, in militaire termen gesproken, geopteerd voor een 'tang-beweging' naar de rechterzijde toe, de SP naar het VB-publiek. Agalev naar het potentieel VLD-publiek (het Lr-segment).

Dit scenario is echter minder vanzelfsprekend dan het bij een eerste analyse lijkt. Een belangrijk deel van het Agalev-kiespubliek mag dan al in de

centrum en rechtse kavels van de 'oude breuklijn' terug te vinden zijn (Cl en Rl), de leiding en het grootste deel van het militantenkader van Agalev situeert zich duidelijk in de Links-links kavel (Ll). Het vooropgestelde scenario veronderstelt dus zowel een belangrijke programmatische bijsturing als een machtswissel binnen Agalev. Dit scenario geeft ook de voorkeur aan een samengaan van SP en ACW. Onafgezien van de lokroep van het Van Hecke-scenario voor het ACW (zie verder) komt een dergelijk herverkavelingsperspectief eerder bedreigend over: tegenover de goed gestructureerde SP staat immers een relatief politiek zwak gestructureerd ACW. Bovendien is een belangrijk deel van de ACW/ACW-achterban Agalev-gezind. Ten slotte biedt dit scenario weinig of geen plaats voor progressieve VU-ers. Maar bovenal gaat dit scenario impliciet uit van de mogelijkheid om nog relatief homogene partijen te behouden. De realiteit is kennelijk al anders, als men kijkt naar de spreidingen van het electoraat per politieke partij (zie figuur 1). De vraag is of de poging om toch homogene en 'geblokte' partijen in stand te houden niet fundamenteel ingaat tegen de maatschappelijke tendens van meer pluriforme en bovendien zeer mondige en assertieve groepen met eigen waardenstelsels, zoals Luc Huyse schetst.

Figuur 3 - Het klaverblad scenario

Het koepel-scenario

"Alle progressieven onder één dak", is ongetwijfeld de spontane voorkeur van menig militant die zich kan herkennen in de pleidooien voor een brede rood-groene beweging en voor progressieve frontvorming. In welke mate biedt dit een realistisch perspectief?

De ambitie om een +40%-partij te creëren biedt bij realisatie uiteraard het voordeel van een dominante positie om het eigen project door te voeren. Vraag is of dit haalbaar is. In de meeste Westeuropese landen kennelijk wel, maar dit kan ook bekeken worden als een verwijzing naar het verleden, het verleden van de glorie-tijd van de sociaal-democratie na de tweede wereldoorlog. Norbert De Batselier ziet de toekomst als volgt: "Een partij zal veeleer een koepelorganisatie zijn voor mensen die een bepaalde waardenset op hun terrein proberen waar te maken" [4].

De haalbaarheid van een koepelscenario zal in grote mate afhangen van de bereidheid een intern pluralisme toe te laten, dat zich bovendien extern en zelfs inzake stemgedrag in het parlement zou kunnen manifesteren. Ten eerste moet dit toelaten dat de groter wordende waarden-differentiatie niet leidt tot een verdere vermenigvuldiging van het aantal partijen. Vervolgens ondersteunt het samengaan van groepen uit verschillende politieke horizonten (SP, ACW, Agalev, VU, ...) het behoud, eventueel tijdelijk, van een zekere programmatorische en zelfs organisatorische eigenheid in zgn. 'bloedgroepen', in Nederlandse termen gesproken (zowel ter rechterzijde in het CDA als ter linkerzijde in Groenlinks). Ook de groeps-geschiedenissen kunnen zo tot hun recht komen. Zoals reeds gesteld is vermoedelijk ook een samengaan met meerderen minder bedreigend dan een huwelijk met twee (SP/ACW). Tenslotte kan gesteld worden dat de evolutie naar partijen met een groter intern pluralisme beter beantwoordt aan de ruimere maatschappelijke tendens hiernaar.

De vraag is dan wel tot hoever dit pluralisme kan gaan. Indien de vrijheidsgraden, vooral extern, te groot worden, dreigt een gebrek aan coherentie en slagkracht. Er kan dus terecht gepleit worden voor een gemeenschappelijke 'sokkel' die een koepelpartij bijeenhoudt. D.w.z. een ge-

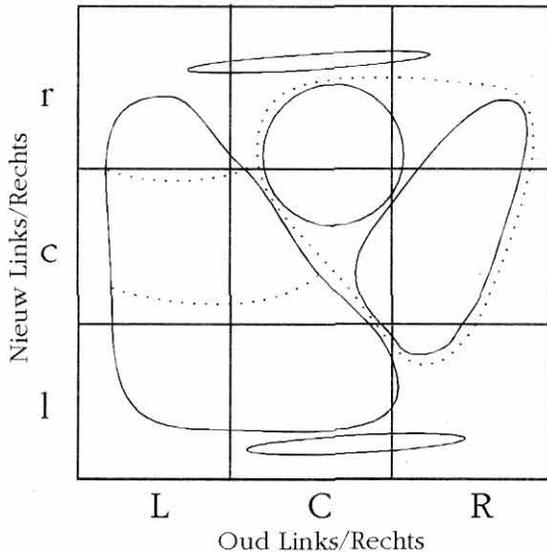
meenschappelijk programma waarmee gewerkt wordt (uiteraard na discussie en het recht op afwijkende meningen). Dit gemeenschappelijke kan niet bereikt worden rond de nieuwe 'culturele breuklijn', zoals overigens al blijkt uit de huidige realiteit in de SP en het ACW. Het kan vermoedelijk wel bereikt worden op de zgn. 'sociaal-economische breuklijn'. Het samenbrengen van de leidingen van ACW, SP, Agalev en een deel van de VU rond een "onbeschreven blad", zoals Freddy Willockx vooropstelt zou volgens deze breuklijn wellicht relatief vlot tot een gezamenlijk aanvaardbaar resultaat kunnen leiden.

Het pluralisme zou dus vnl. volgens de 'culturele' links-rechts as moeten kunnen verlopen, waardoor uiteenlopende doelgroepen zich herkennen in verschillende woordvoerders van dezelfde 'koepelpartij'. Dit zou bijgevolg neerkomen op het CVP-pluralisme van de laatste decennia, maar dan volgens de 'nieuwe' breuklijn. Feit is echter dat een dergelijk scenario ook een culturele revolutie veronderstelt in het partijwezen ter linkerzijde. Tendensrecht is in de SP bijvoorbeeld nog altijd een vies woord. De sociaal-democratie komt uit een traditie van grote partij-discipline wat betreft externe standpuntinname. Dat een dergelijke grote koepelformatie zal leiden tot de vorming en het (bescheiden) succes van kleine formaties die meer radicale posities innemen, zoals Elchardus stelt [5], is op zich niet zo'n groot probleem, tenzij de noodzaak van coalitievorming met deze kleine formaties om politieke meerderheden te realiseren. Grafisch en schematisch wordt dit koepelscenario geïllustreerd in figuur 4 (op bladzijde 9).

De verantwoordelijkheid van het ACW

Het realiseren van voorgaande scenario's is in belangrijke mate afhankelijk van de ACW-koers. De lijn die het ACW tot nu toe volgde komt in grote trekken op het volgende neer. In zoverre de CVP 'incontournable' is in de coalitievormingen, en het ACW een gestructureerde positie van quasi 50% kan innemen in de CVP, dan zit het ACW op rozen. Over beide voorwaarden is de laatste jaren aarzeling ontstaan. Van zodra de CVP, vanaf 1991, onder de 30%-score terecht kwam was de zenuwachtigheid merkbaar. Er was

Figuur 4 - Het koepel scenario

toen immers even sprake van een mogelijke 'paarse coalitie'. Op lokaal vlak is dit alleszins al voelbaar, nog sterker zelfs na de laatste gemeenteraadsverkiezingen. De CVP is voor het ACW immers slechts belangrijk voor zover dit de eigen machtsdeelname toelaat, laat staan verzekert, zoniet zijn de compromis-nadelen van diezelfde CVP te groot.

Ten tweede leek de CVP-vernieuwing van Van Hecke er toe te strekken dat de macht van de belangengroepen of de standen drastisch zou worden teruggeschroefd. Tegen die achtergrond, samen met de voor de CVP desastreuze opiniepeilingen vóór de Europese verkiezingen, moesten de recente Rerum Novarum verklaringen (mei '94) van ACV en ACW gesitueerd worden. Noch de machtspositie van de CVP bij toekomstige coalitievormingen noch de eigen positie van het ACW in de CVP leken immers nog verzekerd. Het was dus tijd om een signaal te geven, ook naar de eigen basis, dat de ACW-lijn willens nillens wel eens zou moeten wijzigen. Hoe dan ook moest Van Hecke teruggefloten worden en de ACW-rechten in de CVP in ere hersteld.

De laatste maanden werd deze 'bocht' fors getemperd. Om te beginnen heeft de uitslag van de Europese verkiezingen niet de gevreesde doorbraak van de VLD gebracht. De CVP deed

het zelfs behoorlijk goed, zij het met de inzet van alle hens aan dek. De provincieraadsverkiezingen van 9 oktober 1994 zijn een signaal in dezelfde richting, ook al vielen de gemeenteraadsverkiezingen wat tegen, zeker wat de coalitievormingen betreft. Vervolgens heeft Van Hecke het maatschappelijk middenveld in de CVP weer ten dele in ere hersteld. De ACW-leiding houdt het bijgevolg voorlopig terug bij de getrouwe koers: prioriteit aan de binding ACW-CVP. De uitslag van de parlementsverkiezingen in '95 zal bepalen of deze koers nog geruime tijd zal aangehouden worden of niet.

De opties voor de ACW/ACV-leidingen zijn allerminst eenvoudig. Om te beginnen is er de historische achtergrond. O.m. op lokaal vlak is de eigen achterban niet weinig in concurrentie en conflict geweest met de socialistische beweging. Dat gewicht van de geschiedenis maakt plotse wendingen niet haalbaar. Evenmin als de slaafse voorliefde voor de CVP, die door sommige geleidingen steeds minder wordt gepikt, zoals blijkt bij de KWB of het LBC. Anderzijds moeten ACW en ACV wel vaststellen dat de eigen programma's beter terug te vinden zijn bij de standpunten en acties van de SP, zoals Gilbert De Swert, hoofd van de studiedienst van het ACV, publiekelijk vaststelde [6].

Die convergentie in de programma's wordt al langer vastgesteld, zij het niet over de hele lijn. De Christelijke Mutualiteit voerde nog een bittere strijd met de Socialistische Mutualiteit en de economisch-financiële tak van het ACW is nog bijzonder schatplichtig aan de CVP-relaties. Het succes van het hoger beschreven Van Hecke-scenario zou bovendien kunnen leiden tot een langdurige centrum-rechtse dominantie in Vlaanderen. Bij het inpikken van het centrum-stemmenpotentieel ten nadele van de SP en Agalev en bij een beperkte vertaling van de VLD vanuit een reeds aanzienlijke verankering ter rechterzijde, ligt een CVP-VLD-coalitie voor de hand en dit misschien voor lange tijd. De recent voorgestelde afschaffing van de stemplicht kan dit scenario alleen maar versterken. Zowel SP als ACW dreigen daardoor immers electoraal in te boeten. Niet alleen kan dit tot harde sociale scenario's leiden, waarbij de sociale organisaties in de klappen zul-

len delen, ook de ACW-positie in de CVP is met het Van Hecke-scenario minder structureel verzekerd dan in het verleden.

De ACW verantwoordelijkheid inzake de herkening van het Vlaamse politieke landschap is dus groot. Maar de te maken keuzes zijn niet evident.

Wachten op Godot?

De gewestelijke scores van de SP, al dan niet in kartelverband, in Leuven, Dendermonde, Lommel, Gingelom, Scherpenheuvel, Kapelle-op-den-Bos, Bredene, ... hebben alleszins bewezen dat +40%-scores voor een sociaal-democratisch geïnspireerde partij haalbaar zijn in Vlaanderen, mits een gepaste profilering of verruimde achterban.

Het voorgaande betoog laat echter weinig doorslaggevende veranderingen in de progressieve machtsvorming vermoeden zonder beweging in het ACW-kamp. Zolang het ACW zich voldoende kan terugvinden in de CVP die minstens 1,5 maal sterker is dan de eerstvolgende politieke concurrent zal weinig beweging merkbaar zijn. Agalev zal evenmin vatbaar zijn voor herschikkingen, zolang eigen electorale groei verhoopt kan worden. Voor de VU is de verdwijning wellicht niet meer afwendbaar. Vraag is veeleer waar naartoe met het eigen militantenkader.

De parlementsverkiezingen van '95 zullen van doorslaggevend belang zijn voor de mogelijke politieke hervorkaveling. Een uitslag van de vol-

gende grootteorde, niet eens zo onrealistisch, zou het debat vermoedelijk heractiveren: CVP 24 à 25%; VLD 21 à 22%; SP 19 à 20%; Agalev: 8 à 9%; VU 4 à 5%. Een even realistische uitslag zou kunnen zijn: CVP 28 à 30%; VLD 18 à 19%; SP 16 à 17%; Agalev 10 à 11%; VU 6 à 7%. In dit laatste geval zou de hervorkavelingsdiscussie vermoedelijk voor onbepaalde tijd worden uit- of afgesteld. Een goed resultaat voor de SP is dus van groot belang, niet alleen voor de daaropvolgende coalitievorming. Er is echter in het komende jaar méér te bereiken ten gunste van de progressieve hervorkaveling. Er moet inderdaad vastgesteld worden dat er heel wat onderlinge vooroordelen bestaan. Een ondubbelzinnige inzet van de SP ten gunste van een ruime progressieve partijvorming, met een gegarandeerd respect voor intern pluralisme volgens het zgn. 'koepelscenario', is belangrijk. Maar een open gesprek tussen progressieve geledingen op plaatselijk niveau vormt een even belangrijke voedingsbodem voor latere nieuwe verbanden.

[1] Huyse, L., *De politiek voorbij*, Kritak, 1994.

[2] Elchardus, M., *Verschuivende werelden. Over de ontubbeling van links en rechts*. In: *Samenleving en politiek*, jg. 1/1994, nr.7-september.

[3] Johan Vande Lanotte in *Markant*, 13 januari 1994.

[4] Norbert de Batselier, interview in *Humo*, 24 maart 1994.

[5] Elchardus, M., in: *Samenleving en politiek*, op.cit.

[6] De Swert, G., *Het verweeduwd overleg*. In: *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, 1993, en in een interview in de *De Morgen* van 21 mei 1994.